

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นบูรณาการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทดำ เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต และสำนึกรักถิ่นฐานของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนวัดสระสั้มุม จังหวัดนครปฐม

อารีย์ น้ำใจดี^{1*} และ พิษณุภา ยืนยาว²

¹โรงเรียนวัดสระสั้มุม

²สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

*aree8400@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ นำเสนอแนวคิดและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่บูรณาการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ (ไทยทรงดำ) ในพื้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน และเสริมสร้างทักษะชีวิตและจิตสำนึกรักถิ่นฐานให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนวัดสระสั้มุม ผู้เขียนในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านในการออกแบบการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการเรียนรู้เชิงสถานที่ (Place-Based Learning) เป็นกรอบทางทฤษฎี หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้หลัก ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน 2) ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน 3) การแต่งกายและศิลปหัตถกรรม 4) ประเพณีและพิธีกรรม และ 5) วิถีเกษตรกรรมดั้งเดิม ผลจากการนำหลักสูตรไปใช้พบว่า ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมในระดับสูง มีทักษะชีวิตผ่านการลงมือปฏิบัติจริง และมีทัศนคติเชิงบวกต่อชุมชนของตนเองอย่างเด่นชัด ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นฐานในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้ บทความนี้จึงเป็นแนวทางให้สถานศึกษาอื่นนำทุนทางวัฒนธรรมไปบูรณาการในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: หลักสูตรท้องถิ่น วัฒนธรรมไทดำ ทักษะชีวิต สำนึกรักถิ่นฐาน การบริหารสถานศึกษา

Development of a Local Curriculum Integrating Tai Dam Lifestyle and Culture to Enhance Life Skills and Local Pride for Primary Students of Wat Sra Si Mum School, Nakhon Pathom Province

Aree Namjaidee^{1*} and Pitchayapa Yuenyaw²

¹Wat Sra Si Mum School

²Educational Administration, Faculty of Education, Nakhon Pathom Rajabhat University

*aree8400@gmail.com

Abstract

This academic article presents the conceptual framework and process of developing a local curriculum that integrates the way of life and cultural heritage of the Tai Dam ethnic group (Thai Song Dam) in Kamphaeng Saen District, Nakhon Pathom Province. The article aims to propose guidelines for constructing a locally responsive curriculum aligned with community context, while enhancing life skills and fostering a sense of local identity among primary school students at Wat Sra Si Mum School. As an educational administrator, the author employed participatory processes involving community members and local wisdom holders in designing learning experiences, utilizing place-based learning concepts as a theoretical framework. The developed curriculum comprises five core learning units: 1) history and settlement, 2) language and folk literature, 3) clothing and handicrafts, 4) traditions and rituals, and 5) traditional agricultural practices. Implementation results demonstrated that students developed high-level awareness of cultural heritage, acquired practical life skills through hands-on learning experiences, and exhibited positive attitudes toward their community. These findings substantiate that community cultural capital can serve as a foundation for quality and sustainable education. This article thus provides guidance for other educational institutions in effectively integrating cultural capital into learning management for sustainable educational development.

Keywords: Local curriculum, Tai Dam culture, Life skills, Sense of local identity, School administration

บทนำ

ในยุคที่โลกผันผวนที่กระแสวัฒนธรรมสากลหลั่งไหลเข้าสู่วิถีชีวิตของเยาวชน การจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงผู้เรียนกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง พื้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ (ไทยทรงดำ) อาศัยอยู่และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทั้งด้านภาษา การแต่งกาย (เสื้อก๊อมและซิ่นลายแดงโม) อาหารพื้นบ้าน และประเพณีต่าง ๆ ในห้วงเวลาที่กระแสการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วและทรงพลัง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยกำลังเผชิญกับความเสี่ยงต่อการเลือนหายไปจาก

สังคม โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นเยาว์ที่เติบโตขึ้นท่ามกลางอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดการสูญเสียมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเท่านั้น หากยังส่งผลต่อการขาดรากฐานทางอัตลักษณ์และความผูกพันระหว่างเยาวชนกับชุมชนต้นทางของตน [1, 2]

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หรือที่นิยมเรียกว่า "ไทยทรงดำ" หรือ "ลาวโซ่ง" เป็นกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นและมีความลึกซึ้งทางประวัติศาสตร์ ครอบคลุมทั้งภาษา การแต่งกาย ระบบความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม ศิลปหัตถกรรม และวิถีเกษตรกรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ชุมชนไทดำในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นหนึ่งในชุมชนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์เหล่านี้ไว้ได้บางส่วน อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตและสนทนากับผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน พบว่าความรู้ความเข้าใจของเยาวชนในชุมชนต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนลดลงอย่างน่าเป็นห่วง และขาดกลไกการถ่ายทอดที่เป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ในมาตรา 27 กำหนดให้สถานศึกษามีสิทธิในการพัฒนาสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ [3] สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ที่เปิดให้สถานศึกษาพัฒนาสาระท้องถิ่นเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสมของบริบท [4] นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้เน้นด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ [5] ถ้วนเน้นความสำคัญของการพัฒนาคนให้มีทักษะชีวิตและมีจิตสำนึกต่อสังคมและท้องถิ่น ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของหลักสูตรที่นำเสนอในบทความนี้

โรงเรียนวัดสระสี่มุม ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนที่มีประชากรส่วนหนึ่งสืบเชื้อสายจากกลุ่มไทดำ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในฐานะแกนกลางของชุมชน ผู้เขียนในฐานะผู้อำนวยการสถานศึกษาและผู้รับผิดชอบหลักสูตรสถานศึกษาได้ตระหนักถึงโอกาสอันสำคัญในการใช้โรงเรียนเป็นพื้นที่สำหรับการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน และได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ จึงได้ริเริ่ม "การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นบูรณาการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทดำ" เพื่อตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเพื่อแสดงศักยภาพของการบริหารงานวิชาการที่เข้มแข็ง การพัฒนาหลักสูตรนี้ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นความรู้ทางวิชาการ แต่ยังมุ่งเน้นการสร้าง "ทักษะชีวิต" (Life Skills) และ "สำนึกรักถิ่นฐาน" (Local Pride) ให้กับเยาวชน

ผู้เขียนในฐานะที่มีประสบการณ์ทำงานร่วมกับชุมชนไทดำในตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2560-2569 ได้มีโอกาสสังเกตและเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีของชาวไทดำอย่างใกล้ชิด ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนความจำเป็นในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่กระบวนการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไป ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาระดับปฏิบัติการ จึงคิดที่จะร่างไว้และสานต่อความเป็นไทดำนี้ จึงได้คิดและปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไทดำให้เกิดเป็นรูปธรรม มีความทันสมัยต่อสถานการณ์ของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม รักษา อนุรักษ์ ภายใต้งานสังคมแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย บูรณาการความเชื่อ ความชอบ ความงดงามของสิ่งที่ทรงคุณค่าไปพร้อมกับการจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัย เห็นผลในเชิงประจักษ์ด้านการศึกษา จนได้รับการยอมรับจากชุมชน หน่วยงานภายนอก และประสบผลสำเร็จจนนำไปสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษาและวัฒนธรรมไปพร้อมกัน ดังสะท้อนจากการที่สถานศึกษาได้รับรางวัลสถานศึกษาพระราชทาน 3 ครั้งในรอบ 11 ปีที่ผ่านมา

วัฒนธรรมไทดำ : มรดกที่มีชีวิต

ไทดำหรือไทยทรงดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีถิ่นกำเนิดในบริเวณสิบสองจุไท (Sip Song Chu Tai) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และตั้งถิ่นฐานกระจาย

อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลางและภาคตะวันตก โดยเฉพาะในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ [1] มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทดำ ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมมิติต่าง ๆ

มิติวัฒนธรรม	รายละเอียดเนื้อหา	คุณค่าทางการศึกษา
ภาษาและอักษร	ตัวอักษรไทดำ (ลายไทดำ) วรรณกรรมพื้นบ้าน บทกวี	ทักษะการอ่าน การเขียน ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์
การแต่งกาย	เสื้อสีดำ ชินมีเชิง ทอก เครื่องประดับแบบโบราณ	ทักษะหัตถกรรม ความประณีต การสืบสานศิลปะ
ประเพณีพิธีกรรม	ฮีดสิบสอง การไหว้ผีฟ้า พิธีสู่ขวัญ งานศพแบบโซ่ง	ความเข้าใจในระบบคุณค่าและความเชื่อ
ศิลปหัตถกรรม	การทอผ้า การปักผ้า การสานเครื่องใช้	ทักษะชีวิต ความอดทน ความคิดสร้างสรรค์ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
วิถีเกษตรกรรม	การทำนา การเก็บเกี่ยว การแปรรูปผลผลิต	ทักษะอาชีพ ความสัมพันธ์กับชุมชน ธรรมชาติ
ดนตรีและการแสดง	เพลงพื้นบ้าน การฟ้อนรำ การละเล่น	ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน

ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์จาก [1]

ผู้เขียนเองถึงไม่ใช่ชนชาติพันธุ์ไทดำ แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในตำบลสะพาน ซึ่งแวดล้อมไปด้วยชาวไทดำ เห็นถึงความดีงามของประเพณี วัฒนธรรมที่ควรค่าต่อการสืบสานต่อไป ความรักและห่วงใยในชาติพันธุ์ของชาวไทดำ เป็นที่น่ากังขาว่าหากเราปล่อยให้อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตน ความเป็นรากเหง้าของไทดำเลือนหายไปจะเป็นที่น่าเสียดาย และเป็น การสูญเสียทางวัฒนธรรมที่ไม่ควรปล่อยให้เกิดขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำถือเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากความผูกพันในระบบสายตระกูล เครือญาติ และระบบสืบรพบุรุษที่มีอยู่อย่างเข้มข้น แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายแยกออกจากถิ่นฐานดั้งเดิมมายาวนานกว่าสองร้อยปี แต่ชาวไทดำยังสามารถรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ร่วมกับชาวไทดำในภูมิภาคได้ ชาวไทดำจึงเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและธำรงรักษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ให้มีความเข้มแข็งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ผู้เขียนได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ผ่านกระบวนการรูปแบบ ADDIE Model [6] ซึ่งเป็นกระบวนการออกแบบการเรียนการสอนและการพัฒนาหลักสูตรที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วโลก เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รายละเอียดในแต่ละระยะของการพัฒนาหลักสูตรด้วยกระบวนการ 5 ระยะ ซึ่งโรงเรียนวัดสระสัสมได้นำมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ระยะที่ 1 วิเคราะห์บริบท (Analysis)

ขั้นตอนนี้คือการหาคำตอบว่า "ทำไมถึงต้องมีหลักสูตรนี้" และ "ใครคือผู้เรียน"

1. วิเคราะห์ความจำเป็น (Needs Assessment): ปัญหาคืออะไร ทำไมผู้เรียนถึงต้องเรียนรู้เรื่องนี้

เพื่อต้องการสืบสานวัฒนธรรมอันดีงาม รักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ ธำรงรักษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ให้มีความเข้มแข็ง และสืบทอดวัฒนธรรมอันดีนี้ให้คงอยู่ต่อไปควบคู่กับการเรียนรู้ในสถานศึกษา หล่อหลอมให้เด็กเกิดความรัก ห่วงหาญญาติ อนุรักษ์ อัตลักษณ์ ความเป็นรากเหง้าของชาติพันธุ์

2. วิเคราะห์ผู้เรียน: กลุ่มเป้าหมายคือใคร มีความรู้พื้นฐาน ทักษะ ทักษะคิด และสไตล์การเรียนรู้อย่างไร

วิเคราะห์ตามระดับการเรียนรู้ ตามศักยภาพ ความสามารถ แบ่งเป็นระดับอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา และระดับมัธยม เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามระดับความสามารถ

3. วิเคราะห์บริบทและทรัพยากร: สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นอย่างไร มีงบประมาณ เวลา และเทคโนโลยี อะไรบ้างที่รองรับ

โรงเรียนวัดสระสี่มุมมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน โดยมีชุมชน ปรากฏชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ระยะที่ 2 ออกแบบหลักสูตร (Design)

นำข้อมูลจากการวิเคราะห์มาวางโครงสร้างและเป้าหมายของหลักสูตร

1. กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้: ผู้เรียนจะสามารถทำอะไรได้บ้างเมื่อเรียนจบ โดยแบ่งตามระดับการเรียนรู้ของนักเรียน ระดับอนุบาลสามารถดัดปะ สร้างลายหน้าหมอนอย่างง่ายได้ ระดับประถมศึกษาสามารถสร้างลายหน้าหมอนเองได้โดยไม่ต้องมีร่างแบบ และระดับมัธยมศึกษาสามารถสร้างลายหน้าหมอนได้จากการเย็บขึ้นดอกลายหน้าหมอน

2. ออกแบบโครงสร้างเนื้อหา: จัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยาก หรือตามความต่อเนื่องของทักษะ โดยเน้นความสามารถที่นักเรียนสามารถปฏิบัติและเรียนรู้ได้จริง

3. กำหนดวิธีการประเมินผล: วัดผลการเรียนรู้จากการสังเกต การลงมือปฏิบัติ ชิ้นงาน และความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม

4. เลือกกลยุทธ์การสอน: วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและเนื้อหา โดยเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรการเรียนการสอนร่วมกับครูผู้สอน บูรณาการสาระการเรียนรู้ใน 5 รายวิชาหลัก ผสมผสานความทันสมัยในการจัดการเรียนการสอนร่วมกับการใช้เทคโนโลยีช่วยสอน ส่งผลให้นักเรียนเกิดความสนใจและกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรม

ระยะที่ 3 พัฒนาสื่อและกิจกรรม (Development)

ลงมือสร้างเครื่องมือและเนื้อหาตามที่ได้ออกแบบไว้ในระยะที่ 2

1. สร้างสื่อการเรียนรู้: จัดเตรียมวัสดุเพื่อให้เด็กนักเรียนสร้างผลงาน วิดีโอให้ความรู้ในกรณีที่เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ไม่สามารถนำนักเรียนออกไปเรียนรู้สถานที่จริงได้ และสื่อ E-learning สำหรับนักเรียนระดับชั้นอนุบาล ผสานเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยเข้ากับโลกปัจจุบันที่ใช้ AI เข้ามาจัดการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย

2. ออกแบบกิจกรรม: สร้างแผนการสอน (Lesson Plan) กิจกรรมกลุ่มย่อย เวลาที่เรียน โดยบูรณาการเข้ากับรายวิชาที่สามารถเข้าถึงได้ เช่น สังคมศึกษา ภาษาไทย ประวัติศาสตร์ ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี

3. ทดสอบนำร่อง (Pilot Test): นำสื่อและกิจกรรมไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างเล็ก ๆ เพื่อหาความเหมาะสมและนำมาปรับปรุงก่อนใช้จริง

ระยะที่ 4 นำไปใช้จริง (Implementation)

การนำหลักสูตรที่พัฒนาเสร็จแล้วไปใช้จัดการเรียนการสอนจริง

1. เตรียมความพร้อมผู้สอน: อบรมหรือชี้แจงผู้สอนให้เข้าใจวัตถุประสงค์และการใช้สื่อต่าง ๆ รวมถึงเวลา กิจกรรม การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้ครูผู้สอนได้จัดเตรียมกิจกรรมและความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน

2. เตรียมความพร้อมผู้เรียน: แนะนำหลักสูตร วิธีการเรียน และการใช้เครื่องมือ กิจกรรมต่าง ๆ ให้กับนักเรียน โดยบูรณาการความคิด ความเชื่อ ความสำคัญของการเรียนรู้ให้เด็กได้ตระหนัก ซาบซึ้ง ห่วงแหน

3. ดำเนินการสอน: จัดการเรียนการสอนตามแผนที่วางไว้ พร้อมทั้งคอยอำนวยความสะดวก และแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่อาจเกิดขึ้น

ระยะที่ 5 ประเมินและปรับปรุง (Evaluation)

ตรวจสอบว่าหลักสูตรนี้มีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายหรือไม่

1. **Formative Evaluation (การประเมินระหว่างดำเนินการ):** ประเมินผลการจัดกิจกรรมเพื่อดูผลการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการเรียนรู้ ผลงานที่นักเรียนได้ทำ โดยให้มีการประเมินเป็นระยะ เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสมและเกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

2. **Summative Evaluation (การประเมินรวบยอด):** ประเมินหลังจบหลักสูตร เพื่อดูว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และหลักสูตรมีความคุ้มค่าหรือไม่

3. **การปรับปรุง (Revision):** นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะ (Feedback) จากผู้เรียนและผู้สอนมาพัฒนาหลักสูตรในปีต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

จากที่ผู้เขียนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นผ่านรูปแบบ ADDIE Model ซึ่งเป็นกระบวนการออกแบบการเรียนการสอน 5 ระยะ ได้แก่ วิเคราะห์ (Analysis) และออกแบบ (Design) ศึกษาความต้องการของผู้เรียน บริบท พร้อมกำหนดวัตถุประสงค์และโครงสร้างหลักสูตร พัฒนา (Development) สร้างสื่อกิจกรรม แผนการสอน และนำไปทดสอบนำร่องเพื่อปรับปรุงก่อนใช้จริง นำไปใช้จริง (Implementation) เตรียมความพร้อมให้ครูสอนและผู้เรียน แล้วดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแผน และประเมินและปรับปรุง (Evaluation) ตรวจสอบประสิทธิภาพหลักสูตรทั้งระหว่างและหลังใช้งาน นำผลมาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการประเมินผลการใช้หลักสูตรเป็นระยะ และต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนได้รับการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุดกับตัวนักเรียนเอง

หลักสูตรท้องถิ่น

การออกแบบหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับ โรงเรียนวัดสระสั้ม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ดำเนินการโดยเน้นการเชื่อมโยงบริบทของชุมชนไทดำ ซึ่งมีความโดดเด่นทั้งในด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ โดยบูรณาการความหลากหลายทางชาติพันธุ์เพื่อให้เด็กได้เกิดการยอมรับความแตกต่างในมิติต่าง ๆ โดยนำไปจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ยึดแนวความคิดการเรียนรู้เชิงสถานที่ (Place-Based Learning) ที่เชื่อมโยงเนื้อหากับชุมชนแวดล้อมของผู้เรียน [7] ประกอบด้วย

1. ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทดำ (History and Settlement)

หมวดนี้มุ่งให้ผู้เรียนค้นพบ "รากเหง้าของตนเอง" ผ่านการศึกษาประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ไทดำ การย้ายถิ่นฐานที่มาของชุมชนที่อยู่ในตำบลสระพัฒนาที่กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นคนไทยพื้นถิ่น ชาวไทดำ หรือไทยเชื้อสายจีน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับบุคคลสำคัญ ปรากฏชาวบ้าน และบุคคลสำคัญที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และมีเนื้อหาการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1.1 **ตำนานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น:** ประวัติความเป็นมาของ "วัดสระสั้ม" ทำไมจึงชื่อสระสั้ม มีความสำคัญอย่างไรในอดีต และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนไทดำในอำเภอกำแพงแสน ถูกบูรณาการอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิชาภาษาไทย เด็กสามารถบอกเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาของวัด โรงเรียน ชุมชน ได้อย่างง่าย โดยผ่านการศึกษาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ปรากฏชาวบ้าน คนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เจ้าอาวาสวัดสระสั้ม

1.2 **การอพยพและตั้งถิ่นฐาน:** การเข้ามาตั้งรกรากของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เช่น คนไทยพื้นถิ่น, ชาวไทดำ/ลาว ไชย, ชาวไทยเชื้อสายจีน ถูกบูรณาการอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิชาภาษาไทย โดยนักเรียนศึกษาเพิ่มเติมได้จากแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน สื่อการสอนแบบมัลติมีเดียที่รวบรวมไว้เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้

1.3 **บุคคลสำคัญและปรากฏชาวบ้าน:** ผู้นำชุมชนในอดีต พระสงฆ์ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ นักเรียนบอกความสำคัญของบุคคลสำคัญในชุมชนได้

โรงเรียนวัดสระสัณฐ์ดำเนินการรวบรวมข้อมูลนำมาใช้บูรณาการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น ให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้ทั้งรูปแบบวิทยาการ การถ่ายทอดผ่านคลิปวิดีโอเป็นเรื่องเล่าโบราณนานมาผ่านสื่อแหล่งเรียนรู้ การบูรณาการผ่านรายวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อให้เด็กเรียนรู้อย่างไม่รู้ตัว ส่งเสริมให้เด็กซึมซับรากเหง้าที่แท้จริงผ่านการเล่าเรื่อง

กิจกรรมเสนอแนะ ให้นักเรียนทำแผนที่สำรวจชุมชนรอบโรงเรียน และกิจกรรม "ทูน้อยโตดำ" สัมภาษณ์ผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพชุมชนในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน

2. ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน (Local Language and Literature)

หมวดนี้เน้นการอนุรักษ์ภาษาถิ่นสำเนียงโตดำ พร้อมทั้งสืบทอดนิทานพื้นบ้าน ตำนานความเชื่อ ข้าวของเครื่องใช้ ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูด ภาษาเขียน ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมที่ชาวโตดำพักอาศัย ประวัติความเป็นมาของการละเล่น ตลอดจนงานและปริศนาคำทายที่สะท้อนวิถีชีวิต และมีเนื้อหาการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1 ภาษาถิ่น: คำศัพท์ภาษาโตดำ เช่น ภาษาที่ใช้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ชื่อข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน เครื่องแต่งกาย การละเล่น เครื่องมือการเกษตร หรือการใช้ภาษาเรียกในการลำดับเครือญาติ

2.2 นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน: เรื่องเล่าประจำถิ่น ตำนานข้าวของเครื่องใช้ การละเล่น เพลงประจำชุมชน ประจำถิ่น เพลงพื้นบ้านที่ใช้ในประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวโตดำร้องเล่นตามเทศกาลต่าง ๆ โดยมีประวัติที่มา และตำนานของการละเล่นแต่ละอย่าง

กิจกรรมเสนอแนะ ประกอบด้วย การจัดทำงานนุกรมฉบับทำมือ "คำถิ่นฐาน ตำนานโตดำ" และให้นักเรียนฝึกแต่งหรือร้องเพลงพื้นบ้านง่าย ๆ โดยใส่เนื้อหาเกี่ยวกับโรงเรียนหรือชุมชนของตนเอง

โรงเรียนวัดสระสัณฐ์ ดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้านภาษาผ่านปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้ทั้งรูปแบบวิทยาการ การถ่ายทอดผ่านคลิปวิดีโอการใช้ภาษา การฟัง พูด อ่านและเขียน ซึ่งภาษานี้เป็นภาษาที่ยากต่อการเรียนรู้ จึงได้บันทึกไว้ในรูปแบบแหล่งเรียนรู้ ป้ายชื่อต่าง ๆ ในโรงเรียน

3. การแต่งกายและศิลปหัตถกรรม (Clothing and Arts/Crafts)

หมวดนี้เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ซึมซับสุนทรียภาพและทักษะฝีมือที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ครอบคลุมการแต่งกายตามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และมีเนื้อหาการเรียนรู้ ประกอบด้วย

3.1 การแต่งกายตามชาติพันธุ์: การแต่งกายของชาวโตดำ เอกลักษณ์โดดเด่นคือการเน้นโทนสีดำหรือครามเข้ม ย้อมจากเปลือกไม้และต้นคราม ผู้หญิงจะสวมเสื้อก้อมติดกระดุมเงิน และผ้าซิ่นลายแดงโม ส่วนผู้ชายสวมเสื้อโตติดกระดุมเงิน และกางเกงที่เรียกว่า "ซ่งก้อม" ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาการทอผ้าอันประณีต และสะท้อนลักษณะการแต่งกายของคนโบราณในพื้นที่ เช่น แต่งกายด้วยชุดโตดำตามเทศกาล ประเพณี ตามช่วงเวลาต่าง ๆ (เสื้อก้อมสีดำ ซิ่นลายแดงโม) ซึ่งโรงเรียนกำหนดการแต่งกายชุดโตดำในทุกวันพฤหัสบดีของสัปดาห์ เพื่อให้เด็กได้ซึมซับวัฒนธรรมอันดีงามนี้ต่อไป สามารถประยุกต์และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยไม่เคอะเขินต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม

3.2 ศิลปหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ: ศิลปหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติของชาวโตดำ เป็นมรดกภูมิปัญญาที่โดดเด่น คือ งานจักสานไม้ไผ่ สำหรับเครื่องมือทำมาหากิน และ งานหัตถกรรมผ้าทอ ในหมวดนี้ได้กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เด็กได้เรียนรู้การทำลายหน้าหมอนตั้งแต่ระดับอนุบาล เรียนรู้จักลายซึ่งมีชื่อเรียกและความยากง่ายที่ต่างกันตามลำดับชั้น สร้างลาย จนนำไปสู่การผลิตลายหน้าหมอนที่สามารถนำมาต่อยอดเป็นอาชีพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

3.3 งานประดิษฐ์ในงานบุญ: เครื่องประกอบพิธีกรรมงานศพ หรืองานบุญใหญ่เกี่ยวกับบรรพชน สร้างขึ้นจากการจักสานไม้ไผ่ ตัดกระดาษสี กระดาษเงินกระดาษทอง เพื่อใช้เป็นสื่อทางดวงวิญญาณตามความเชื่อดั้งเดิม การพับใบตองเป็น

กระทงรูปแบบต่าง ๆ เช่น กระทงเปราะ เพื่อบรรจุอาหารคาวหวานและหมากพลู สำหรับใช้ในพิธีไหว้ผีเรือน หรือพิธีปัดตงประกอบด้วย

เส้นห่อเปา (โคมไฟทำ) โคมไฟพื้นบ้านที่ทำโครงจากไม้ไผ่ หุ้มด้วยกระดาษสีหรือผ้า นิยมแขวนประดับตกแต่งในงานบุญ งานเทศกาล เพื่อความสว่างไสวและความเป็นสิริมงคล

ตุ่ง/ตุ่ง ไทดำ งานประดิษฐ์ประเภทสูงที่ทำจากกระดาษสี ไม้ไผ่ หรือผ้า ใช้ประดับในบริเวณงานพิธีหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

งานประดิษฐ์จากใบตอง (กะล่อห่อ) การพับและเย็บใบตองเป็นกระทงหรือภาชนะใส่อาหารและเครื่องเซ่นไหว้ เช่น ข้าวต้ม ขนมหวาน สำหรับจัดวางบน "กะล่อห่อ" หรือหิ้งผีบรรพบุรุษ

การประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย (เสื้อฮีและซิ่นลายแดงโม) งานหัตถกรรมทอผ้า และปักผ้าด้วยมือที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การทอผ้าซิ่นลายแดงโม และการปักเสื้อฮี ซึ่งลูกหลานจะสวมใส่เฉพาะในงานบุญหรืองานพิธีกรรมสำคัญ

โรงเรียนวัดสระสี่มุมดำเนินการบูรณาการผ่านรายวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี ให้เด็กลงมือสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ทั้งรูปแบบ Active Learning และรูปแบบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยสอน การสร้างแอปพลิเคชันเพื่อสร้างผลงานให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่น

กิจกรรมเสนอแนะ ประกอบด้วย เชิญวิทยากร/ปราชญ์ชาวบ้านมาสอนการสานของใช้ของชาวไทดำนี้จากใบมะพร้าวหรือไม้ไผ่ และวิชาศิลปะให้นักเรียนออกแบบลวดลายผ้าทอหรือลวดลายเครื่องจักสานบนกระดาษ

4. ประเพณีและพิธีกรรม (Traditions and Rituals)

หมวดนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจศุลกโบายทางสังคมที่แฝงอยู่ในประเพณีรอบปี อาทิ บุญกลางบ้าน ประเพณีสงกรานต์ การก่อพระเจดีย์ทราย งานลอยกระทง และพิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อและมีเนื้อหาการเรียนรู้ ประกอบด้วย

4.1 ประเพณีรอบปี (ฮัตถิลบสอง): งานบุญที่จัดขึ้นที่วัดสระสี่มุม เช่น บุญกลางบ้าน ประเพณีสงกรานต์ การก่อพระเจดีย์ทราย งานลอยกระทง

4.2 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ

ชาวไทดำมีความเชื่อหลักเรื่องการนับถือ "ผี" (ผีบรรพบุรุษและผีธรรมชาติ) โดยผูกพันกับวิถีชีวิตอย่างแยกไม่ออก พิธีกรรมหลักเน้นความกตัญญูและการขอความคุ้มครอง เช่น พิธีเซ่นเฮือน (เซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ) และพิธีศพ (เฮ็ดเฮว) เพื่อส่งดวงวิญญาณกลับสู่เมือง

โรงเรียนวัดสระสี่มุม บูรณาการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการ ให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้ทั้งรูปแบบวิทยากร การถ่ายทอดผ่านคลิปวิดีโอเป็นเรื่องราวเล่าโบราณนานมาผ่านสื่อแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในโรงเรียน หลักสูตรที่สร้างขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้รับทราบถึงประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อประกอบเหตุ และผลที่เป็นความเชื่อของคนในสมัยก่อน

กิจกรรมเสนอแนะ ประกอบด้วย จำลองงานประเพณีในโรงเรียน เช่น ให้นักเรียนจัดเตรียมเครื่องไหว้บรรพบุรุษ การแต่งกายในเทศกาลต่าง ๆ และศึกษาความหมายของสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม (ความหมายของอาหารประเภทต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรม)

5. วิถีเกษตรกรรมดั้งเดิม (Traditional Agriculture)

หมวดนี้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีเกษตรกรรมดั้งเดิมของชาวไทดำ มีรากฐานจากการพึ่งพาธรรมชาติ โดยยึดการทำนาเป็นอาชีพหลัก ควบคู่ไปกับ การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก และการดำรงชีวิตตามแบบบรรพบุรุษ โดยมีเนื้อหาการเรียนรู้ ประกอบด้วย

5.1 การทำนาและปฏิทินฤดูกาล: ขั้นตอนการทำนาดำ/นาหว่าน การไถคราดด้วยควาย (ในอดีต) จนถึงการใช้เกี่ยว

5.2 เครื่องมือเกษตรโบราณ: รู้จักภูมิปัญญาที่เน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย และเหล็ก ออกแบบให้พกพาง่าย ทนทาน และเหมาะกับสภาพพื้นที่สูงหรือนาขั้นบันได

5.3 เกษตรผสมผสานและพืชท้องถิ่น: การปลูกผักสวนครัวของชาวไทดำ ผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพึ่งพาธรรมชาติ โดยปลูกพืชหลากหลายชนิดและสมุนไพร วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เน้นการเก็บถนอมพืชพันธุ์ไว้ใช้ปรุงอาหาร เช่น เมนูผักจู้บแกงหน่อส้ม และใช้พืชผักในการทำยารักษาโรค จนนำไปถึงการต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่เพื่อสร้างรายได้

โรงเรียนวัดสระสี่มุมดำเนินการจัดทำหลักสูตรด้านเกษตรผสมผสานโดยบูรณาการกับกิจกรรม โครงการที่ดำเนินการอยู่แล้วคือโครงการเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจัดการเรียนรู้บูรณาการด้วยกัน

กิจกรรมเสนอแนะ ประกอบด้วย แปลงเกษตรสาธิตของโรงเรียน ให้นักเรียนลงมือปลูกข้าวหรือผักสวนครัวในพื้นที่โรงเรียน โดยใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพตามวิธีดั้งเดิม และทัศนศึกษาการเกษตรในชุมชนที่มีการเพาะเลี้ยงกุ้งเป็นส่วนใหญ่ หรือเชื่อมโยงองค์ความรู้กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อเปรียบเทียบเกษตรดั้งเดิมกับเกษตรสมัยใหม่

จากประสบการณ์ในการขับเคลื่อนหลักสูตรนี้ ผู้เขียนพบว่าความท้าทายสำคัญมี 3 ประการ ที่จะบอกได้ว่าหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะคงอยู่และได้รับการยอมรับมากน้อยเพียงใด เหมาะสมกับการนำไปใช้ และเกิดประโยชน์จริงอย่างที่ตั้งความหวังไว้หรือไม่

ประการแรก คือการหาสมดุลระหว่างหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่น ครูบางท่านกังวลว่าเวลาเรียนเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นจะไม่เพียงพอ เนื่องจากภาระงานสอนในปัจจุบันทำให้ครูติดกับภาพการจัดการเรียนการสอนเน้นวิชาการ เมื่อมีกิจกรรมอื่นหรือวิชาอื่นใดที่นอกเหนือจากนั้นจึงเป็นการสร้างภาระ ความรับผิดชอบเพิ่มเติม ผู้เขียนจึงเน้นการ บูรณาการ มากกว่าการเพิ่มรายวิชา เช่น ให้อาษาภาษาไทยใช้นิทานพื้นบ้านท้องถิ่น ประวัติความเป็นมา รากเหง้า การถักทอเส้นด้าย กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในประเทศไทยเป็นสื่อการสอน หรือให้มีการสร้างงานศิลปะในวิชาการงานอาชีพ การใช้เทคโนโลยีช่วยสอนในเด็กเล็ก การร่ายรำศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำในวิชานาฏศิลป์ การใช้เทคโนโลยีช่วยสืบค้นข้อมูล การหาคำตอบด้วยวิธีการสืบค้นจากปราชญ์ชาวบ้านนอกเวลา เป็นต้น

ประการที่สอง คือการสร้างเชื่อมั่นให้ผู้ปกครอง บางท่านตั้งคำถามว่า "เรียนเรื่องบ้าน ๆ แบบนี้ ลูกจะสอบเข้าเรียนในระดับต่อไปได้ไหม?" ผู้เขียนจึงอธิบายให้เห็นว่าทักษะการสื่อสาร การสัมภาษณ์ การเขียนรายงาน การนำเสนอ และการคิดวิเคราะห์ พฤติกรรมจากกิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ทั้งสิ้น สิ่งที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนไม่สามารถทำให้เกิดได้ในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง คุณลักษณะ และทักษะเหล่านี้ถูกหล่อหลอมขึ้นโดยที่ผ่านการจัดการเรียนการสอนไปโดยปริยาย รู้ตัวอีกทีก็เกิดทักษะเหล่านี้แล้วโดยไม่รู้ตัว

ประการที่สาม คือการรักษาองค์ความรู้ให้คงอยู่ เมื่อปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นแหล่งข้อมูลหลักล่วงลับไป กลุ่มคนหรือชาติพันธุ์รุ่นใหม่ จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เราต้องการสืบสานอยู่ ผู้เขียนจึงริเริ่มให้นักเรียนเป็นผู้บันทึกเรื่องราวเหล่านั้น ทั้งในรูปแบบสมุดบันทึก คลิปวิดีโอกิจกรรม ประมวลคำสัมภาษณ์ เล่า ผูกมัดคุุเทศก์น้อย หรือการนำเสนอรูปแบบนิทรรศการ ซึ่งถือเป็น "ภารกิจอนุรักษ์" ที่นักเรียนภาคภูมิใจมากที่สุด อีกทั้งนักเรียนน้อยเหล่านี้จะมีองค์ความรู้ที่จะเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้านที่เลือนหายไป

ในฐานะผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนวัดสระสี่มุม ผู้เขียนมีความมุ่งมั่นที่จะพลิกโฉมการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน (Community-Based Learning) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นฉบับนี้ ไม่ได้เป็นเพียงการนำเนื้อหาแบบบรรจุไว้ในรายวิชา แต่เป็นการสร้าง "ระบบนิเวศการเรียนรู้" ที่เชื่อมโยงระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) เข้าด้วยกัน จากประสบการณ์การบริหารงานพบว่าความท้าทายสำคัญของการศึกษาในยุคปัจจุบันคือ การที่ผู้เรียนถูกตัดขาดจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้น การนำหลักสูตรนี้มาใช้จริงผ่านกระบวนการ Active Learning จึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) เช่น การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน หรือการทำแปลงเกษตรสาธิต ซึ่งนอกจากจะพัฒนาทักษะทางวิชาการแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังทักษะชีวิต (Life Skills) และทักษะทางสังคม (Social Skills) อีกด้วย

นอกจากนี้ ในมิติของการบริหารจัดการการขับเคลื่อนหลักสูตรนี้ให้สำเร็จ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน (Inclusive Education) การเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาร่วมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ หรือการสร้างเครือข่ายทางวิชาการร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ถือเป็นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนวัดสระสี่มุมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต สามารถบ่มเพาะเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่รักถิ่นฐานที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน

สรุป

หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดสระสี่มุม คือการประกาศอย่างชัดเจนว่า "เราไม่ได้สอนเพียงเพื่อสอบ แต่เราสอนเพื่อให้เด็กรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และรู้จักโลก" ทั้ง 5 หมวดสาระที่ออกแบบขึ้น ล้วนเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ก่อร่างเป็นองค์รวมของการเรียนรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง มรดก ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ในพื้นที่ สามารถนำมาบูรณาการเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้การเรียนรู้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง โดยมุ่งเน้นการต่อยอดสร้างมูลค่าเพิ่ม พัฒนาทักษะอาชีพ และปลูกฝังความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง หากโรงเรียนใดในพื้นที่ลักษณะคล้ายกันสนใจนำแนวทางนี้ไปประยุกต์ใช้ ผู้เขียนขอเน้นย้ำว่า สิ่งสำคัญที่สุดไม่ใช่เอกสารหลักสูตร แต่คือ "ใจ" ของครูที่พร้อมจะออกไปเรียนรู้ร่วมกับนักเรียนในชุมชนของตนเอง เชื่อมมั่นว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่ดีจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ "มีชีวิต" คือสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นตามบริบทและโอกาส "มีส่วนร่วม" จากชุมชนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับผลประโยชน์ ซึ่งถือเป็นความสำคัญและความพร้อมของการดำเนินการใช้ของหลักสูตรท้องถิ่น และ "มีความต่อเนื่อง" โดยไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การสร้างองค์ความรู้ให้กับทุกคนในโรงเรียนส่งผลให้สามารถนำไปใช้และต่อยอดได้ ถือเป็นการรับมือกับการผลัดเปลี่ยนบุคลากรที่หมุนเวียนไปตามวาระ นอกจากนี้ การเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ที่มีศักยภาพสูงอย่างมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงและเป็นหน่วยบริการทางวิชาการ ถือเป็นโอกาสทองที่จะเชื่อมภูมิปัญญาดั้งเดิมกับนวัตกรรมสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นว่า รากฐานของชุมชนและอนาคตของตนเองสามารถเดินไปด้วยกันได้อย่างสมดุล และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] Wongthes, S. (2018). *Where do Thai people come from: Ethnic origins in the land of Suvarnabhumi*. Matichon. (In Thai)
- [2] Department of Cultural Promotion. (2020). *National cultural promotion master plan (2017–2021) (Rev. ed.)*. Ministry of Culture. (In Thai)
- [3] National Education Act, B.E. 2542 (1999). (1999, August 19). *Government Gazette*, 116(74a), 1–23. (In Thai)
- [4] Ministry of Education. (2017). *The basic education core curriculum B.E. 2551 (A.D. 2008) (Rev. ed. B.E. 2560 (A.D. 2017))*. Ministry of Education. (In Thai)
- [5] Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). *National strategy 2018–2037*. Office of the Prime Minister. (In Thai)
- [6] Branch, R. M. (2009). *Instructional design: The ADDIE approach*. Springer.
- [7] Sobel, D. (2004). *Place-based education: Connecting classrooms and communities*. Orion Society.